

Het gebruik van geweld in de ordehandhaving

door Paul RASKIN

Tot het handhaven van de openbare orde worden diverse middelen aangewend. We onderscheiden psychologische en tactische wapens en wapens en geweld.

I. P s y c h o l o g i s c h e w a p e n s .

De politie en rijkswacht moeten overal en altijd in hun houding en optreden respekt afdwingen. Hun persoon moet iets uitstralen : beslistheid en dienstvaardigheid.

Wanneer er ergens een oproer is dan kan het verschijnen van politie of rijkswacht effect hebben. De meelopers zullen zich door het verschijnen van de politie bedreigd voelen : zij zijn enkelingen die door de politieambtenaar kunnen gevat worden en voor hun verantwoordelijkheid geplaatst. Deze meelopers zullen hun rol niet verder spelen, het uniform, de houding, kortom de persoon van de politie heeft een bedwingende kracht.

Niet iedereen zal afgeschrikt worden wanneer de politie verschijnt. Er zijn mensen die in hun zaak, in hun goed recht geloven. Daarom zal de politie of rijkswacht er niet meteen op kloppen, maar ze zal de massa trachten te verspreiden. Deze verspreiding dient te gebeuren in de richting van een punt waar zich verscheidene zijstraten bevinden. Zo splitst de groep zich automatisch en heeft men veel van de kracht van de massa geneutraliseerd. De politie moet er natuurlijk voor zorgen zelf niet ingesloten te worden door die verscheidene groepen. Het komt er dus voor de politiemans op aan de massa volgens een bepaald plan in beweging te brengen en te verstrooien. Belangrijk is dus wel een gedegen kennis van het plaatselijk stratennet.

II. T a k t i s c h e w a p e n s.

Om de massa uiteen te drijven, moet de politiemans soms gebruik maken van wat we taktische middelen noemen.

a) g e l u i d s v e r s t e r k e r s e n f o t o g r a f i e.

Eerst kan de rijkswacht of politie de mensen via geluidsversterkers aansporen om uiteen te gaan. Ze zullen hen herhaaldelijk op hun plichten wijzen. Sommigen zullen dan zeker wijken terwijl anderen toch zullen blijven staan tegenover de opdringende politie. Het opleiden van enkelen zal ook zeker invloed uitoefenen.

De politie kan ook omroepen dat de massa zal gefotografeerd worden, zodat men de personen die men zal herkennen later ter verantwoording kan roepen. Dit blijkt een zeer efficiënt middel wanneer het om kleine groepen gaat. Grotere massa's kan men moeilijker fotograferen.

b) W a t e r k a n o n.

Na deze geweldloze middelen zal men een beroep kunnen doen op meer radicale middelen. Zo kan men het waterkanon aanwenden om de openbare plaatsen te doen ontruimen. De beweegbare spuiten kunnen op enkele minuten tijd heel wat mensen uiteenjagen. De doorsneeburger blijft niet lang met natte kleren rondlopen zodat het gebruik van het waterkanon efficiënt is. Bovendien kan men het water

nog kleuren, zodat men later de manifestanten kan herkennen. Iemand die zich getekend weet zal zich snel uit de voeten maken.

c) W e r p w a p e n s.

Er is dan de hele gamma werpwapens, zoals de granaten, traangasbommen, rookbommen en andere prikkeling verspreidende en weerloosmakende tuigen. Het voordeel van het gebruik van deze wapens is dat de politie of rijkswacht, zonder direkt hardhandig contact de manifestanten neutraliseert. Men moet, mijns inziens niet wachten totdat de massa niet meer te houden is; het is beter met onschadelijk traangas of rook brutaal geweld te voorkomen. De uitwerking van traangas of rook is erg afhankelijk van het weder en van de windrichting. De ideale toestand is vochtig koel weder met matige wind in de richting van de massa. Dit taktisch middel is al zeer lang in de Verenigde Staten in gebruik. Gezien het afschieten van deze traangasgranaten een zekere training vergt, verspreidt men het gas via een gemotoriseerde politieman. De verspreiding wordt geregeld door de snelheid en de beweging van de motorrijder. Het is een zeer doeltreffend middel om de manifestanten in een gordijn van traangas en rook in te sluiten. Het voorkomt in elk geval veel nodeloos brutaal geweld. Er is dan ook nog de verfgranaat zoals ze in de pers genoemd wordt. De verfgranaat spat uiteen en heeft hetzelfde effect als het gekleurd water van het waterkanon. Wanneer men kan herkend worden gaat men makkelijker en sneller naar huis. In verband met deze verfgranaat werd door senator Wim Jorissen een parlementaire vraag gesteld. De minister van binnenlandse zaken zei dat het een rookgranaat betreft die een blauwe stofwolk verspreidt; de neerslag van niet verbrand poeder kan zoals stof op iemands kleren blijven hangen. (1)

d) E l e k t r i s c h e w a p e n s t o k.

Een ander taktisch wapen is de zogenaamde elektrische wapenstok. Het gaat om een eenvoudige knuppel, die zo gebouwd is dat hij een onschadelijke maar hoogst onaangename elektrische ontlading geeft aan de persoon die er mee in contact komt. Dit wapen is een van de mogelijke middelen wanneer de politie de massa tracht uiteen te drijven. In tegenstelling met de vorige taktische wapens is er hier reeds een contact van politieambtenaar en manifestant, zij het dan indirekt. Maar het lijkt ons zeker meer verkieslijk dan het knuppelen met gummistokken.

(1) Revue van de Rijkswacht, september 1966, p. 44.

e) Paarden en honden.

Wat ten slotte het inzetten van paarden en honden betreft geloven we zeker dat dit efficiënte middelen zijn. De doorsnee burger heeft schrik voor een chargerend paard en een opgejaagde hond. Maar het is de vraag of deze middelen niet een af te raden neveneffect hebben. Zeker, er zal een volledige desintegratie van de massa worden bereikt, maar het roept zeer strenge emoties op bij de mensen. « Nergens ter wereld wordt de uitoefening van het Staatsgezag aan een beest opgedragen » (A. Sigmond).

De hoger besproken middelen noemden we taktische wapens. Het gebruik van deze wapens lijkt ons meer verkieslijk dan het gebruik van gummistok en vuurwapens. Het is wel zo dat de ordehandhaver naar deze laatste middelen moet grijpen, maar dit moet hoogst uitzonderlijk blijven. Te vlug naar de wapens grijpen schaadt de openbare orde. « Hoe meer de politie gelijk staat met brutaal en willekeurig geweld, des te moeilijker zal een degelijke aanvulling ervan mogelijk lijken en des te eenzamer zal de politieman komen te staan tegenover de echte misdadigers, die terugschieten. » (2)

III. — Wapens en geweld.

a) Slag en stootwapens.

De term « gebruik van wapens en van geweld » in de ordehavening is speciaal voorbehouden voor het gebruik van slag- en stootwapens (gummistok, sabel) en het gebruik van vuurwapens (karabijn, revolver, pistool). Het gebruik van de wapens werd voor de rijkswacht geregeld in art. 19 en 20 van de Wet van 2 december 1957 op de rijkswacht. In deze artikelen worden de essentiële bepalingen van de Wet van het jaar VI, art. 231 en 232 overgenomen.

Er worden twee voorwaarden gesteld die noodzakelijk moeten vervuld zijn voor het gebruik van wapens (dus ook van de gummistok) :

1. De leden van de rijkswacht moeten zich in de uitoefening van hun ambt bevinden.

2. Er moet een volstrekte noodzaak tot het gebruik van wapens bestaan (de appreciatie hiervan gebeurt onvermijdelijk door de rijkswacht zelf).

Op te merken valt dat art. 19 § 2 niet de driedubbele waarschuwing voor het gebruik van blanke wapens (sabel, gummistok) voorschrijft,

(2) Wij, Vlaams nationaal, 23 april 1966, p. 5.

waar het art. 106 van de gemeentewet dit vraagt voor elk gebruik van geweld. Het uitspreken van de sommatie is de voorwaarde voor de rechtmatigheid van geweld, zoals het een voorwaarde is voor de strafbaarheid van de deelnemer aan oproer, samenscholing, enz. Er werden evenwel drie gevallen voorzien waarbij de voorafgaande sommatie niet vereist is : wanneer de geweldpleging van de ordeverstoorders rechtstreeks tegen de ordebewaarders gericht is (art. 25 van het decreet van 3 aug. 1791) ; wanneer de ordehandhaver zijn post op geen andere wijze meer kan verdedigen (idem) en wanneer de rustverstoorders misdaden begaan en de ordehandhaver geweld moet gebruiken om hem te arresteren (art. 106 van het strafwetboek).

Wat de tekst van de sommatie betreft zoals die in de wet op de rijks-wacht staat menen we dat het om een slechte vertaling van de oorspronkelijke franse formulering van art. 26 van het dekreet van 26-27 juli en 3 aug. 1791 gaat. De tekst was : « Obéissance de la loi ; on va faire usage de la force ; que les bons citoyens se retirent ». We treden de opvatting van de heer J.D. Van Meulen bij, die opteert voor een sommatie die de originele franse tekst qua inhoud dekt en die tevens korrekt nederlands is.

« Verwijder U » of « Gaat heen » is meer konform met de franse tekst dan het wettelijke « naar huis ».

Eventueel zou de term geweld vervangen kunnen worden door het meer bepaalde begrip « wapens », zodat de sommatie volgens ons zou zijn « Gehoorzaamheid aan de wet I Verwijdert U of de wapens worden gebruikt ».

b) G u m m i s t o k.

Wat het gebruik van de gummistok betreft moet men stellen dat hij steeds als een van de laatste middelen moet gebruikt worden. Wanneer de hiervoor beschreven taktische middelen falen is men wel gedwongen gebruik te maken van de gummistok, maar dan nog moet men zich aan de verplichte regels houden. Men mag nooit op een wegvluchtende manifestant blijven slaan. Het is bovendien altijd verboden op het hoofd, in het aangezicht of op de schouders te kloppen, omwille van de gevaarlijke uitwerking van een knuppelslag. Het onmiddellijk gebruik maken van de gummistok, zoals dat veelal gebeurt, is een enorme bron van kritiek en klachten. Om dit veelvuldig brutaal knuppelen wat in te dijken stelde senator Rik Ballet in een parlementaire vraag aan de minister van binnenlandse zaken voor dat de ordehandhaver persoonlijk herkenbaar zou zijn door een nummer of een witte strook met naam erop zoals in het Amerikaans leger, boven de

rechter borstzak. Het opheffen van de anonimiteit van de rijkswachter zou volgens de senator wel eens een rem kunnen zijn op naamloos en ondemokratisch geweld. (3)

d) V u u r w a p e n s.

Tenslotte moeten we nog over de vuurwapens spreken. Het gebruik van pistool of karabijn moet, dat spreekt vanzelf, hoogst zelden voorkomen. Alleen uiterste nood wettigt het gebruik van vuurwapens. Illusterend terzake is een circulaire van de prokureur generaal van het hof van beroep te Gent, waarbij het verboden is in de lucht te schieten. Immers in de lucht schieten betekent dat er nog geen uiterste noodzaak tot vuren was. Alleen in uiterste nood mag men schieten en dan nog moet men de benen viseren.

Wanneer we zo al de mogelijke middelen tot handhaving van openbare orde en veiligheid zien, dan is het evident dat handigheid, psychologisch doorzicht, diplomatie en mensenkennis meer efficiënt zijn dan gewelddadige middelen. Illusterend terzake is het volgende krantknipsel : « To prevent sack errors, Philadelphia policemen are developing a new specialist : the civil-disobedience man (...) The Philadelphia civil disobedience squad consists of only 24 members : a lieutenant, a sergeant, four policewoman and 18 elite policemen, half of them white and half negro.

Picked for warmth, patience and maturity (average age 38) C.D. men are schooled in sociology and human relations ; they study civil righted under University of Pennsylvania law professors (...) C.D. work may have little effect on the number of demonstrations taking place (...) But it will have a major effect on everall police efficiency and « public reaction tot the use of police powers ». (4)

Dat men er ook in kringen van de Belgische rijkswacht dergelijke opvattingen op nahoudt, blijkt wel uit de woorden van luitenant-generaal Thiel, kommandant van de rijkswacht, wanneer hij schreef : « het lijkt me dat haar (de rijkswacht) toekomst meer ligt in een oordeelkundig gebruik van haar macht dan in het ontwikkelen van die macht. (5)

Wat de v e r a n t w o o r d e l i j k h e i d betreft : in art. 49 van de wet op de rijkswacht staat dat de verantwoordelijkheid voor de uitgevoerde prestatie volledig berust bij de rijkswacht zelf.

(3) Revue van de Rijkswacht, december 1966, p. 49.

(4) Time, How to Handle demonstrations, december 1966, p. 49.

(5) Revue van de Rijkswacht, december 1966, p. 6.

Rijkswachters, verklaart het hof van beroep te Luik, zijn Staatsorganen. Als zij optreden binnen de grenzen van hun opdracht verbinden zij de Staat. Het hof overweegt dat het gebruik van zijn wapen door een dronken rijkswachter die op twee onschuldige personen schiet, al is het een misbruik, toch aan de Staat toegerekend kan worden. In werkelijkheid ligt de betrekking tussen daad en ambt hierin dat de schade berokkend is met behulp van een wapen dat de dienst te zijner beschikking heeft gesteld. Alleen door deze omstandigheid is de schade mogelijk geworden. Zo wordt het een occasioneel verband. (6)

A p p e n d i x.

1. Het dragen van wapens door de politie.

Het dragen van wapens is over het algemeen verboden maar hierop wordt een uitzondering gemaakt voor rijkswacht en politie.

In de wet op de rijkswacht vinden we een zekere gradatie in het gebruik van wapens (art. 19)

— blanke wapens : gummistok, sabel

— vuurwapens.

In Engeland is de politie in normale dienst niet « getooid » met vuurwapens. In Nederland en België is dit wel het geval.

De Engelse politieman draagt wel een korte houten knuppel «trucheon» bij zich, maar hij wordt uit het gezicht gedragen, zodat er geen sprake van enige provokatie zou kunnen zijn.

De Engelse politieman zal deze trucheon enkel als laatste en uiterste middel gebruiken en dit alleen op bevel van zijn meerdere. De politieman in Engeland kan wel in uiterste nood vuurwapens op het politiebureau gaan halen.

Deze toelichting werd gegeven aan de personen die in het jaar 1964 deelnamen aan een enquête, georganiseerd door het Hilversumse instituut voor toegepast marktonderzoek « Intomart ». Er werd aan 1031 personen boven de 18 jaar dezelfde vraag gesteld : « In Engeland is de politie ongewapend. Zou U willen dat dit ook in Nederland zou ingevoerd worden ?

De uitslag van de enquête was :

23 % ja

75 % neen

2 % geen mening.

(6) Luik 8 mei 1946, J. T. 1949-1946, p. 318 en noot Mast.

II. Pers en wapengebruik door de politie.

De houding van de pers ten overstaan van politieel wapengeweld is sterk geëvolueerd. Globaal genomen kunnen we volgende fasen onderscheiden.

— Einde 19e eeuw. De pers in handen van de sociaal sterkeren steunde de politie in haar wapengeweld tegen de sociaal zwakkeren, die onder invloed van socialistische propaganda vaker en vaker in opstand kwamen tegen de onbillijke toestand waarin ze leefden.

De palingoproer van 25 en 26 juli 1886 in Nederland had een treurig resultaat : 30 doden en 40 zwaar gewonden. De pers prees unaniem het optreden van de politie. In het « Utrechtse dagblad » stelde men zelfs voor een geldinzameling te houden, niet ten voordele van de nabestaanden van de slachtoffers maar voor de Amsterdamse politiemannen. Dit is een zeer typisch voorbeeld van de verhouding pers-politiegeweld op het einde van de 19e eeuw.

— De houding van de pers evolueerde sterk. De socialistische pers uitte na W.O. I zeer scherpe kritiek op het gewelddadig politieel onderdrukken van sociale agitaties. Zo schreef H. Roland-Holst in 1929, naar aanleiding van een staking in een Maastrichtse zinkwitfabriek : « Er schijnt systeem te zitten in het ruwe en uittartende optreden van de politie tegen stakende arbeiders... waardoor de burgerlijke vrijheid danig in het gedrang is geraakt ».

De afwijzende houding tegen brutaal en willekeurig politiegeweld is na wereldoorlog II zeer sterk toegenomen. De reacties zijn bij iedere gelegenheid unaniem contra. De vele tekeningen, artikels en karikaturen die overal te vinden zijn, spreken boekdelen.